

№ 106

**Додаткове свідчення Миколи Чехівського
від 24 вересня 1929 р.**ДОДАТКОВЕ СВИДЧЕННЯ ЧЕХІВСЬКОГО Мик[оли] Мус[ійовича]Від 24-вересня 1929 р.*

Життя поставило переді мною конечну вимогу дати вичерпне дізнання перед самім собою, а втім й перед Радянською владою, хто я ворог Радянської влади, чи ні, а коли ворог, то що саме ворожого я чинив чи вчинив і нарешті, як я ставлюся до своїх провин проти Радянської влади, коли такі були у мене.

Щоби дати вичерпну й щиру відповідь на ці основні питання, я розподілю своє зізнання на 6 таких відділів:

- 1) Моя робота в церкві
- 2) Моє ставлення до УНР і її недобитків за кордоном,
- 3) Моє ставлення до УСРР,
- 4) Мої знайомства
- 5) Мої настрої і у звязку з ними ставлення до Радвлади.
- 6) Гордіїв вузол.

1. МОЯ РОБОТА В ЦЕРКВІ ТА ЯК Я ДО НЕЇ ПРИЙШОВ.

Ще в дитинстві я думав був покинути школу і вступити до Лаври**, причиною тому були невдачі в навчальній справі /грецька мова/. Дякуючи лише Володимиру я переміг грецьку мову і в монастир не пішов. Мій покійний батько у 1914 році перед війною, казав мені, що він дуже шкодує, що ні один із його синів не пішов у священники, що він вважає, що я найбільш, на його думку, був би відповідний для цього, аби захотів. «Кидай сину, військову роботу, я бачу не по тобі вона, та йди моїм шляхом». Не послухав батька, не пішов.

А прийшов час, згадав я батькові слова й пішов. Що-ж це за час[?] Що спонукало мене до того, щоб я згадав батькові слова[?] Повернувся я із Рязані, де 1 рік і 8 місяців перебував у концтаборі, до якого попав із Тифлісу, куди в свій час після короткого й безславного існування УНР, я виїхав з дорученням перевезти гроші до розпорядимости дип[ломатичної] місії УНР на Кавказі. По дорозі на Кавказ я двічі сидів у тюрмі — 1-й раз біля 3-х місяців у Румунії і 2-й раз — у Батумі під охороною індусів і англійського війська теж біля 3-х місяців. Причиною арештів були доноси гетманських добровільців, у яких мене обвинувачено в большевізмі.

* Тут і далі підкреслення в тексті.

** Києво-Печерської.

В Тифлісі дип[ломатична] місія запропонувала мені зайняти вільну посаду війс[ь]к[ового] аташе. Я погодився. Через кілька місяців місія, ліквідувавши свої справи, з огляду на небезпеку приходу на Кавказ Радянської влади, подалася до Європи. Я залишився, міркуючи, що то ще не відомо, чи прийдуть сюди більшовики чи ні, подруге теж не відомо чи й справді страшний такий більшовик, як його малюють, а може це все ворожі брехні.

Невдовзі після від'їзду місії до Тифлісу прибула проїздом до Туреччини Укр[аїнська] Рад[янська] торговельна місія у складі: ПОДОБНОГО, БРУКА і ФІЛІПОВИЧА. Я в той час працював за візника у одного грузина, а по вечорам в українській трупі, що грала в Нарбудинкові. Од цієї місії я одержав згоду взяти мене з собою на Україну. Але цього не сталося, бо поверталася місія на Україну якимось іншими шляхами. Замість місії на початку, коли не помиляюсь 1921 року, до Тифлісу прийшла Радянська влада.

Перед її приходом виїжджали різні місії чужоземні, тікали міністерства меньшевицької Грузії, кликали мене, [але я] не поїхав, не втік. Я твердо вирішив залишитися тут і при першій же згоді повернутися на Україну, щоб прикласти і своїх рук до будівництва, яке тоді допіру почало розгортатися. Люди потрібні, казала Рад[янська] місія. В театрі зустрічав радянських вояків, улаштував концерти, доповіді, приймав участь у виставах. Чув заклики товаришів йти до Радвлади на роботу. А через місяць після реєстрації, уже під арештом, я чув заклики представників Радвлади записуватись на політичні курси для старшин. Записався і я.

А через який час опинився в Ряз[анському] конц[ентраційному] таборі на примусовій праці. І працював я чесно, виконуючи все, що доручали мені, вважаючи, що не насікалися над нами, коли казали нам, що на курси ідемо, а що це лише тяжкий іспит і кара за минуле, за те, що 1 м[іся]ць з лишком був комендантом. Тяжко доводилось нам, праця тяжка, голодно, холодно і брудно, та безропотно я ніс її. Складав печі для таборових виробництв взимку при 36°, добровільно працював у таборовому хорі, спочатку як співець, а далі як диригент, в драмгуртку.

Останні кілька місяців Ряз[анського] життя табору* 1800 в'язнів обрав мене на старосту, а Комендатура охотно затвердила мене на цій посаді. І от, одної ночі, коли я сидячи в канцелярії своїй зводив до купи якісь відомости, зайшло до мене в хату чоловік 5–6 начальства. Привітались. Я запросив сідати. Що робите...^{2*} як живе...^{3*} Як почуваете себе...^{4*} Взявши слово для відповіді я виклав перед Комісією усі свої думки, що до зборища паразитів, яке іменується конц-табором. Я одверто й чесно доводив, що використать їх

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

^{4*} Крапки в тексті.

всіх треба і не на цих роботах, на яких з них толку мало, а на роботах по спеціальностях (були там інж[енери], лікарі й т. інш.). Відходячи, старший подав мені руку, подякував за щире слово і додав — от би нам таких побільше. Як потім говорив мені КЛИМЕНКО, технічний секретар Рязгубвиконкому (із в'язнів) — то був, коли не помиляюсь т-ш КІРЮХІН, Голова Виконкому. «Що ти йому наговорив, що так він хвалить тебе»[?]

Потім, коли мене звільняли з табору, той-же КЛИМЕНКО передавав мені, що КІРЮХІН пропонує мені залишитися в Рязані, що він з охотою дасть мені роботу. Я був дуже вдячний т-шу КІРЮХІНУ за його «єдине добре і довірливе слово», додаю тепер, але на жаль я не погодився залишитися в Рязані. Потягло на Україну Заговорили родинні почуття. Гадалося, коли тут на чужині, де мене майже ніхто не знає, знайшлася людина, що з довір'ям до мене поставилася, то тим більш знайдуться в Києві люде, що також до мене поставляться.

Але гадання мої не справдилися. Зрозумів я помилку свою та вже пізно було. В Києві я зразу відчув себе лишнім, непотрібним, викинутим за борт. Мені не вірили, мене боялися, мене взяли на облік ворогів і рік цілий з лишком куди не звертався, шукаючи де-б прикласти руку, де-б стати до роботи, щоб не почувати себе паразитом і щоб мати з чого жити. Хватався за будь яку роботу, аби заробити, аби не сидіти трутнем у братів й сестер на шії. Та не щастило.

Звертався я й до чужих, звертався й до знайомих — до КУДРІ, до ФІЛІПОВИЧА, до КОЛПУХА, до ВОЙЦЕХОВСЬКОГО і тут не пощастило. Видно було, що люди й хотіли-б допомогти, та чогось оглядаються, бояться. Знесилений безнадійними обиваннями порогів по «прийомних» одного разу на розі вул. Фунд[укліївської] і Тимофіївської зустрів якогось військового радянського, що дуже радісно привітався до мене. Підійшов, питаю: «Хто він, бо я не пізнаю Вас». «Та я такой-то (прізвище не пам'ятаю) ст[арший] унт[ер-] оф[іцер] 4 р. 166 р. Ровн[енского] полка, помните 11-й год, лагерь на Сирці... * «А нині хто Ви[?]» — спитав я. «Нині Комбриг». «Что-ж Вы делаете теперь». «Та нічого, кажу, роботи шукаю». «А что-ж Вы к нам не идете на военную службу». «Аль надоело, не хотите». «Ні, чому, пішов би з охотою, та навряд чи приймуть». «Да, правда, у нас это есть, не верят товарищи тем, кто сразу не пошел за ними. А жаль, нам такие люди нужны».

Це друге не вороже ставлення до мене було з боку представників партії. Послухав я його поради, сходяв до Военкома, коли не помиляюсь до тов. РЯБОКОНЯ, просився хоч до всеобуча. Але й тут не вигоріло. Не допустило мене ДПУ і на посаду дворника при інтернаті Академії Мистецтва. А жити треба, робити треба й заробляти теж. Тоді я вдарився по лінії найменшого супротивлення. Вступив до художнього хору Софії. Тут почули мій голос, стали пропонувати мені вступити до Софії діяконом. Подумав, погадав** Віра,

* Крапки в тексті.

** Крапки в тексті.

релігія для мене не порожній звук і не байдуже питання. Згадалися батькові слова, Володь піддав охоти. От і сталося, що замість того, щоб ближче підійти до Радянської влади, я ще далі відійшов, бо до бувшого офіцера, до колишнього Коменданта, до вже безправного стану, я приєднав ще стан служителя культу. Але що-ж було робити. Виходу не було. А тут злидні напосідають, не тільки мене, а моїх рідних...^{*} Сором і тяжко їх об'їдати, коли й вони самі не ситі.

Згода. Вступив. Треба до роботи братися, треба відновити в пам'яті своїй богословію, треба поповнити свої знання. Працюю над собою, працюю по своїх обов'язків діякона. Але й тут не обійшлося без тертя. Старший товариш мій по службі, з ревнощів до того успіху, яким поволі я став користуватися серед парафіян, став ставати на перешкоді моїй роботі.

Щоб не піднімати боротьби я вирішив погодитися на прохання делегації села Германівська Слобідка, іти до них за священика. Поїхав, але там ще нічого нема. Парафія не організована, не зареєстрована. Вкинули мене в хату одного з майбутніх парафіян. Він годує мене з ласки. Через кілька часу справа з організацією парафії улаштована, то-то все є крім утримання для священика. Так і живу з ласки людської. Але-ж це село, де народилась і виросла моя мати...^{2*} Хотілося українізувати тут церкву й терпів. Аж ось надходить налог на нетрудовий елемент — 38 карб. подай. А де їх взяти, я і половини того не дістав за весь час мого тут перебування. Але що мав робити — мусів іти просити Раду Церк[овну], а не дасте, в тюрму мушу йти. І боляче і досадно та й боязно...^{3*} А що як не зберуть...^{4*} Доведеться сідати...^{5*} А це справедливо...^{6*} Ні, не дають жити...^{7*} Гнітять...^{8*} А за що...^{9*} Що я священик. Так є-ж у нас волі совісті...^{10*} Що-ж це. І заболіло і запекло...^{11*} До них ішов з розпостертими^{12*} обіймами — не прийняли. Сюда став на дозволу їми роботу — б'ють...^{13*} Виручили люди. Зібрали, заплатив, легше стало...^{14*} Закон для всіх один не для тебе лише...^{15*}

---

* Крапки в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

^{4*} Крапки в тексті.

^{5*} Крапки в тексті.

^{6*} Крапки в тексті.

^{7*} Крапки в тексті.

^{8*} Крапки в тексті.

^{9*} Крапки в тексті.

^{10*} Крапки в тексті.

^{11*} Крапки в тексті.

^{12*} Так в тексті.

^{13*} Крапки в тексті.

^{14*} Крапки в тексті.

^{15*} Крапки в тексті.

Десять місяців пробідував я тут, а потім погодився перейти на майже не легше бідуння до Святошино, але вже тим легше, що ближче до своїх. Тут лише я 1-й рік заплатив щось біля 8 карб., а далі і зовсім не платив. Щоб поліпшити свій добробут пішов до ВПЦР за діловода. Що-ж тут у центрі бачив я й що чув. А бачив я зачинені двері Ради підчас засідань і чув чи краще лише читав, що чорним по білому було написано. Одного разу в якийсь потребі службовій зайшов до кім[нати] Президії підчас засідання і напорювався на гостре і неприємне за уваження з боку Голови Ради В. В. ПОТІЄНКА при мовчазній згоді решти членів Ради. Наведенням цього факту я хочу довести, що справи свої Рада вирішувала при зачинених дверях, а тому бути в курсі справ Ради я не міг, хоч і близько неї стояв, це раз, а по друге те, що з В. В. ПОТІЄНКОМ я також дуже близьким не був та й не міг бути, хто так з мною поведився, той не міг бути близьким до мене.

Що торкається листів від Ів. ТЕОДОРОВИЧА, ШЕЛУХІНА і БАЧИНСЬКОГО, то мені доводилося читати останнім, хоч признатись по правді, я не саме то і вичитував їх. Моє діло, як діловода і регістратора було занотувати всю вхідну і вихідну пошту по журналах. Операція ця повинна була впроваджуватись у день одержання, тоб-то секретар Ради одержавши від поштаря всі пакети і відкривши їх повинен був передати мені на регістратуру, але так ніколи не було, зокрема з листами вищеназваних осіб.

Всі вони місяць а то й більше ходили по руках членів Ради й нарешті попадали до мене на реєстрацію і для підшивання до справи. Оскільки мені відомо всі листи надходили до ВПЦР легальним шляхом через Радянську пошту. Листування ВПЦРади йшло цілком лояльним поштовим шляхом і до всіх закордонних представників УАПЦ. Цей факт сам по собі, а також і зміст одного в листів ШЕЛУХІНА до ВПЦР носив такий характер, що мені, й на думку не спадало, щоб листи людини, яка так рішуче ганьбить і плямує Петлюру і його прихильників за кордоном, міг бути компрометуючим для будь-кого.

До того треба сказати, що над питанням цим я ніколи не спинявся. Для мене було цілком досить того, що з цим ніхто не криється, що листування іде шляхом одвертим і що коли Влада вбачала в цім щось небажане для неї, то вона-б сказала про це ВПЦРаді, але в ті часи я не чув, щоб влада висловлювала своє незадоволення з приводу цього. Я був певен того, що листи ці (як закордонні) проходять через перлюстрацію. До того всього листування це спокійно й одверто зберігалось в окремих обкладинках архиву ВПЦРади. Чи йшло листування з цими особами яким іншим шляхом нелегальним — про це мені невідомо, як невідомо й те чи листувався хто з членів ВПЦР особисто, не через Раду, крім 2–3 листів мітрополіта В. ЛИПКІВСЬКОГО, які я відправляв поштою. Чи зміст їх відомий Раді був чи ні, того не знаю. Я ж одержував уже заклеєні пакети.

Раду опечатано, В. В. ПОТІЄНКА й мітрополіта В. ЛИПКІВСЬКОГО заарештовано. Ініціативна група, Нарада, вибори Ком[ісії] по унормуванню життя. Осуд діяння [В.] ПОТІЄНКА, В. ЛИПКІВСЬКОГО і ЯРЕЩЕНКА. На чолі Ком[ісії] стає Еп. П. РОМАДАНОВ*. Після вересневої Наради іде до Харкова. Повертається, веде таємничі переговори з секретарем комісії Еп. ДАХІВНИКОМ. Це мутить мене. Які можуть бути таємниці у Голови Комісії від членів.

Я висловлюю своє незадоволення йому, що Ком[ісія] чекає, а він, голова, замість зробити доповідь про наслідки завітання до Радвлади, шепочеться з секретарем. Почалася у мене контра^{2*} з головою й секретарем. Не стало взаємного довіря не стало й планової праці.

Згодом довелося мені розмовляти на одинці з одним із діячів унормування зовнішнє правного стану церкви, з видатним^{3*}. Він сказав мені, треба нам утворити на Україні одну єдину церкву. Якто, — питаю, — з ДХЦ і Обновленською[?] Так, єдину, — каже він. А де-ж тоді буде українська автокефальна[?] — «Що Ви мені «Україна», «українська». Ви освічена людина, не дитина. Невже Ви не бачите до чого воно йдеться. Україна, українська, — забудьте це». «А, голубчику, — подумав я і зовсім облишив розмову з ним. — Ну, брате, нам з тобою не по дорозі...^{4*} Ти он куди шагаєш...^{5*} « — Подумав я...^{6*} «Влада нас на цей шлях не кличе...^{7*} Я бачу культура українська розвивається, а він ось куди тягне. Не дурно-ж то братік^{8*} його обновленець, з яким він ворогував довгий час, як він сам про це казав мені, став так учащати до ВПЦР. Далі собор. А проводирі непевні. Тактика їхня не надійна. Імені діяча, не подаю, бо я непевен, що він не відмовиться від своїх слів.

Далі як, у яким хронологічним порядку розвивалися події, встановити не можу, пам'ять зраджує. Але факти подам а усією щирістю так як вони були. Підхожу до кульмінаційного пункту свого зізнання. Кажу так тому, що в значній мірі сам винен у тім, що потягло за собою те вражіння, яке склалося у представників Рад[янської] влади, що підчас собору моє поведження було подібне до того, що називають «переть на рожон», як це зазначив мені один з представників Рад[янської] влади. Так, я сам винен. Я загубив тоді рівновагу, я був тоді у розпачі великім. Я під той час переживав персональну катастрофу сердечну особисту драму. І я, затуливши очі, пішов таким шляхом, який би викликав проти мене репресії, щоби мене вислали з Києва.

* Так в тексті.

^{2*} В рукописному варіанті «contra».

^{3*} Так в тексті.

^{4*} Крапки в тексті.

^{5*} Крапки в тексті.

^{6*} Крапки в тексті.

^{7*} Крапки в тексті.

^{8*} Так в тексті.

У той час я був остільки затьмарений своїм особистим горем, що не урахував того, що час розплати може прийде не зараз, а через який час і ще тоді може це не відповідатиме моїм бажанням. Але щож властиво я робив підчас собору[?] Я свідомо вів шалену й уперту агітацію серед членів Собору проти РОМОДАНОВА, ГОВЯДОВСЬКОГО, КОБЗАРЯ і т. д., аби не пустити їх до обрання. Проти Єпископату, щоб не обірали багато з нього, бо тоді не Рада буде, а святейший синод. Чому я це робив[?] Тому що вони осудили лінію поведження [В.] ПОТІЄНКА, [В.] ЛИПКІВСЬКОГО і [О.] ЯРЕЩЕНКА. О ні, а ні трохи. Бо я і сам цілково свідомо засудив її в тій часті, яка відома мені стала з зауважень представників Влади, а саме: не беруть тут стверджувати, що все згадаю, а все-ж таки:

1) Факт надсилки до органу Америк[анського] укр[аїнського] «ДНІПРО»* допису голови ВПЦР. Змісту його вже не пам'ятаю, та й не пам'ятаю чи зачитували його на соборі чи ні, а то можливо, що я й зовсім його не знаю, усяким разі допис цей був чимсь шкідливим і неправдивий раз, а по друге голова ВПЦР надсилає свого листа до органу, який має явно антирадянський напрямок.

2) ВПЦР не виявила й не вживала якнайрішучиших заходів проти того, що Америк[анська] Укр[аїнська] Церква дала право газеті «ДНІПРО» іменувати себе органом УАПЦ, і в той же час вміщати в цім ганебнім листку явно антирадянські статті.

3) Факт посилки на далекий Схід^{2*}, антиморальній людині, яка утікла від суду Радянської влади, втікла будучи на поруках, посилки такій людині мандата на благовісництво.

4) Неприпустимо гострі антирадянські виступи в промовах арх. О. ЯРЕЩЕНКО і митроп. В. ЛИПКІВСЬКОГО. Що можна тут сказати. Коли факти такі були, а вони були, то вони самі за себе говорять. Не визнати їх антирадянськими ніяк не можна...^{3*} Не винести їм осуду теж ніяк не можна; недопустимість їхня ясна, зокрема, коли згадати, що УАПЦ, на своїм прапорі написала: «аполітична». Все це я визнав зразу, визнаю й зараз, що влада не могла мовчати і що її вимоги тут були цілком правдиві й правильні.

Проти чого-ж я тоді боровся, чи проти кого[?] Боровся я проти осіб, а не проти їхньої провідної лінії. Я не міг вірити тому, хто має секрети в Комісії, я не міг вірити тим, хто на мою думку до єпископоправія йшов, тим вірити, хто каже: «Україна, українська — забудьте...»^{4*} « Не туди воно йдеться. Я не міг вірити тому, хто з сарказмом казав: «Всеукраїнська церква»^{5*}, «Всеукраїнський митрополит і 1.500 парафій, а сам підписує листування Голові ВПЦРаді.

* Так в тексті.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Так в тексті.

^{4*} Крапки в тексті.

^{5*} Так в тексті.

Я не міг вірити тому, хто з готовністю хватає графин і шклянку і підносить чомно, як і слід було представнику Влади на соборі, а єпископу своєї-ж церкви, який безпосередньо після цього протягує руку за шклянкою води каже: «он стоїть»...^{*} Все це дрібниці, але для мене тоді, для людини, що втратила рівновагу, що шукала як і куди себе подіти, все було достатньою причиною, а головне все це ще більше руйнувало моє і без того зруйноване життя.

Я шукав своєї погібелі...^{2*} Я відчував, відчував напівсвідомо, що представники Радянської влади зрозуміють моє поведження, як боротьбу проти заходів Радвлади, а не проти неприємних мені особ і їхньої тактики. Але не спинив на цім своєї уваги. Не судилось статися тому, чого я так тоді бажав. Я не сподівався тоді, що пройде яких 3 роки і рани мої загояться, що я зустріну людину, яка мені впадобається і що я знову захочу жити. На жаль це сталося, бо тепер поруч зі мною, страждає не в чім неповинна дружина моя...^{3*} що ще більше отягчає мої муки...^{4*} Цього я нікому ніколи нічого не казав. Не казав навіть Володимирові, бо сором було виявити таку легкодухість. Як бачите й у мене є секрети від Володимира, але все це правда. Майже 2 роки пройшло з того часу, коли я так безумствовав.

Влада толерантно поставилися до мене, до моєї поведінки, не арештувала мене тоді відразу, а придивлялася до мене, наводила може справи. Можливо, що у дальшому мені допомогли ті особи, з якими я в свій час так боровся. Можливо, що я й помиляюсь. Але факт, що з того часу почалися усі мої пригоди, в них корінь. У червні 1927 року я одсидів місяць. Випустили. Далі почалися вивози до ДПУ — через м[іся]ць, через тиждень і з рештою відход мій від праці в церкві й заслання мене в Харків з тим, що через місяць ІС з'ясується куди я буду висланий. Знаючи, що за мною нічого нема більше, що кару яку я так глупо заслужив, мені вже призначено, я зв'язав свою долю з дружиною своєю, яка погодилася розділити мою долю у засланні.

Тепер же трапилось цілком несподівано нове лихо над моєю головою...^{5*} Що ж мені відомо з церковного життя? Чи не відомо мені, або чи не пам'ятаю я щоб помітив, що хто-небудь з керуючих церковних осіб бажав використати, або використовувати церкву для політичних цілей[?] Крім визначених раніш фактів, пригадується мені — Володимир оповідав, що у Харкові було угруповання парафіян Миколаївського собору на чолі з ДОЛЕНКОМ, яке намагався використовувати з політичною метою УАПЦ, що група ця намагалася втягнути до себе й Ол. ЯРЕЩЕНКА, але він на це не пішов, через що йому довелося провадити довгу і уперту боротьбу з цією групою, щоб не вносили в церкву політичного елементу.

* Крапки в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

^{4*} Крапки в тексті.

^{5*} Крапки в тексті.

Пам'ятаю ж тако, що колись хтось, а може і я сам згадавши про ПОТІСНКА і про ЯРЕЩЕНКО в розмові з Володимиром сказав: — «За церковні справи потерпають», — на це Володимир з рішучістю заявив — «зовсім ні, за політичні, а що до ЯРЕЩЕНКО, то скоріше навіть із-за честолюбства свого він терпить. Честолюбство його і ревності його до слави найкращого і найсмілішого* промовця загнали його у заслання». Згадуючи про мітрополіта Василя, він казав — «що з стіхією поробиш?» Він дійсно часом необережний буває у запалі, до того людина свавільна й уперта».

Про те чи була провідна думка керівників церкви в цілому ВІЩР про використання церкви з політичною метою, ніколи не чув і не помічав того. Од Володимира не раз доводилося чути, коли він відповідаючи на безглузді закиди якого-небудь добродія, а-ля^{2*} КИСЛИЙ відповідав: — «Це не діло церкви, ідіть в союзи, там протестуйте, а не до церкви пийти. Це громадська справа, а не церковна». Коли добродій такій з незадоволенням відходив, Володимир, звертаючись до мене, додавав: — «Розкішно знаю, що там мовчатиме і не заікнеться, а тут натякає». Тому мені абсолютно не зрозуміло, як той самий Володимир може-визнати свою вину в тім, що він використовував діло церкви з політметою. Тоді ж він не раз і не два рішуче виступав за цілковиту аполітичність церкви. До того ж як ідеолог УАПЦ, він на прапорі УАПЦ написав «Аполітична». Я щиро вірив йому і вважав, що він боронить церкву від нажиму політики. Невже ж він так маскувався? Не віриться. Чого угодно я міг чекати від Володимира, тільки не використання церкви^{3*} з політичною метою. Я не раз бачив і відчував його глибоку віру в бога^{4*}, в науку христову^{5*}. <...>

24/ІХ-[19]29 р.

Микола Чехівський

Бупр ч. І
Слідчий Корпус
Кор. 5 Кам. 1
м. Київ

ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 129, арк. 32–44.

Копія. Машинопис;

Арк. 22–29. Оригінал. Рукопис олівцем;

Т. 130, арк. 13–25. Незасвідчена копія. Машинопис.

* Так в тексті.

^{2*} В рукописному варіанті «ага».

^{3*} В рукописному варіанті «Церкви».

^{4*} В рукописному варіанті «Бога».

^{5*} В рукописному варіанті «Христову».

^{6*} Рукописний варіант тексту додаткового свідчення Миколи Чеховського дещо відрізняється від друкованого примірника, в якому виявлено багато розбіжностей. Текст звірявся за рукописом.